

Referat pt. „Ochrona praw dziecka podczas konfliktu zbrojnego”,
wygłoszony przez Rzecznika Praw Dziecka Marka Michalaka podczas
konferencji naukowej "Ludność cywilna wobec aktów terroru";
Wieluń, 31.08.2014 r.

„Nigdy nie było dobrej wojny i złego pokoju.”

Benjamin Franklin

Nie ma tzw. „dobrej wojny, dobrego konfliktu zbrojnego.” Każdy konflikt zbrojny niszczy. Niszczy świat, budynki, przyrodę, niszczy ludzi – zabija, okalecza fizycznie, psychicznie, moralnie. Wskutek działań zbrojnych cierpią wszyscy, najdotkliwiej jednak ci – najbardziej bezbronni: dzieci, matki, osoby starsze. Historia ukazuje nam ogromne okrucieństwo konfliktów zbrojnych wobec tych, którzy przed ich skutkami powinni być chronieni na pierwszym miejscu – wobec dzieci. W konfliktach zbrojnych zazwyczaj nikt nie myśli o tym, by kierować się zasadami ochrony innych, by respektować prawa człowieka, prawa dziecka. Na zastanawianie się nad tymi zasadami zwykle nie ma czasu ani politycznej woli.

Według raportu Gracy Machel „miliony dzieci na świecie są uwikłane w konflikty zbrojne. Uczestniczą w nich nie tylko jako ich świadkowie, lecz stają się celem ataków przeciwnika. Niektóre padają ofiarą ataku skierowanego przeciwko ludności cywilnej; inne umierają w wyniku zamierzonego ludobójstwa. Jeszcze inne dzieci cierpią z powodu przemocy seksualnej lub skutków konfliktów zbrojnych w postaci szerzących się chorób i głodu. Tysiące młodych ludzi walczy na froncie w charakterze dzieci-żołnierzy. [...] W ciągu ostatniej dekady, około dwa miliony dzieci zostało zabitych w konfliktach zbrojnych. Trzy razy tyle zostało poważnie rannych lub trwale okaleczonych [...]”¹ Blisko dwanaście milionów dzieci straciło dach nad głową, ponad milion zostało osieroconych lub oddzielonych od rodziców, ponad dziesięć milionów boryka się z psychicznymi traumami.² „Niezliczona liczba dzieci została zmuszona do bycia świadkami, czy wręcz uczestnikami przerażających aktów przemocy.”³

---

¹ *Impact of Armed Conflict on Children: report of the expert of the Secretary-General, Ms. Gracia Machel, submitted pursuant to General Assembly resolution 48/157 (1993), UN DOC.A/51/306 oraz A/51/306/Add.1 (1996), str. 9-10.; Machel Study 10-Year Strategic Review, Children and Conflict in a Changing World, UNICEF 2009.*

² UNICEF: <http://www.unicef.org/sowc96/1cinwar.html>.

³ *Impact of Armed Conflict on Children...*, op. cit.

Doświadczenia uczą nas, że jedyną gwarancją poszanowania praw człowieka, ze szczególnym uwzględnieniem praw dziecka jest pokój. W sytuacji konfliktu zbrojnego – gwarancji takiej nie mamy. Powstaje zatem pytanie, czy istniała potrzeba stworzenia gwarancji ochrony praw dziecka w sytuacji konfliktu zbrojnego w obliczu faktów, iż szanse na realizację tych gwarancji są, co najwyżej - znikome?

Nie ma wątpliwości co do faktu, iż stworzenie gwarancji ochrony dziecka w sytuacji konfliktu zbrojnego było konieczne. Aby móc realizować zobowiązania, egzekwować ich realizację, muszą być one wcześniej wyraźnie sformułowane.

1. Standardy prawne w aspekcie ochrony dzieci w sytuacji konfliktu zbrojnego

Standardy wyznaczające zakres ochrony dzieci w sytuacji konfliktu zbrojnego mają charakter norm prawa międzynarodowego. Rozróżnić możemy dwa rodzaje międzynarodowej ochrony dzieci w sytuacji konfliktu zbrojnego. Ochrona ta obejmuje z jednej strony dzieci należące do ludności cywilnej, z drugiej – tzw. dzieci-żołnierzy.

1.1. Definicje: dziecka, dzieci-żołnierzy, osoby cywilnej, konfliktu zbrojnego

Uniwersalna definicja pojęcia „**dziecko**” zawarta jest w Artykule 1 Konwencji ONZ o prawach dziecka z 1989 roku, Konwencji która powstała z polskiej inicjatywy a w tym roku obchodzi jubileusz 25-lecia. W rozumieniu Konwencji „dzieckiem” jest „każda istota ludzka w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba, że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletniość.”⁴

W przeciwieństwie do legalnej definicji terminu „dziecko”, prawo międzynarodowe nie definiuje pojęcia „**dziecko-żołnierz**.” Pozaprawną definicją tego terminu zawierają dwa dokumenty: Zasady z Cape Town i Najlepsze Praktyki z 1997 roku⁵ oraz Zasady paryskie i Wytyczne w Sprawie Dzieci będących Członkami Sił i Ugrupowań Zbrojnych z 2007 roku.⁶ Zgodnie z zawartą w obu dokumentach definicją terminu „dziecko-żołnierz” (child-soldier, child-warrior, child-militiaman, a child associated with an armed force or armed group), pojęcie to odnosi się do każdej osoby w wieku poniżej osiemnastego roku życia,

---

⁴ Konwencja o prawach dziecka z dnia 20 listopada 1989 roku, Dz. U. z 1991 roku, Nr 120, poz. 526.

⁵ *Cape Town Principles and Best Practises*, 1997, http://www.unicef.org/french/emerg/files/Cape_Town_Principles.pdf.

⁶ *Paris Principles and Guidelines on Children Associated with Armed Forces or Armed Groups*, 2007, http://www.unicef.org/protection/files/Paris_Principles_EN.pdf.

wykorzystywanej przez siły lub ugrupowania zbrojne w jakimkolwiek charakterze - wojowników, kucharzy, bagażowych, posłańców, szpiegów, w tym również do celów seksualnych.

Definicja „osoby cywilnej” funkcjonuje na gruncie prawa konfliktów zbrojnych, a dokładniej konwencji genewskich z 1949 roku. „Osobą cywilną” jest każda osoba nie będąca kombatantem, a zatem osoba nienależąca do sił lub ugrupowań zbrojnych, w tym każda osoba, która nie stawia oporu zbliżającym się wojskom przeciwnika na okupowanym terenie.

Żaden z traktatów międzynarodowych nie definiuje pojęcia „**konfliktu zbrojnego.**” Pewnych wskazówek w interpretacji pojęcia dostarcza międzynarodowe prawo humanitarne. Komitet Międzynarodowego Czerwonego Krzyża uważa, iż „konflikt zbrojny” uznać należy nie tyle za pojęcie prawne, lecz raczej za „sytuację *de facto*”⁷ i odnieść go do „sytuacji, podczas których okresy działań zbrojnych przeplatają się z okresami zawieszenia broni”.⁸ „Działania zbrojne” rozumiane są jako „działania wojenne, które ze względu na swój charakter lub cel uderzają w personel i sprzęt wrogich sił zbrojnych”.⁹ Termin ten obejmuje również sytuacje przygotowań do walki i powrotu z niej.¹⁰

Jednym z rodzajów „konfliktu zbrojnego” jest „**wojna**” rozumiana jako wypowiedziany konflikt zbrojny, którego stronami są państwa.

1.2. Ochrona dzieci należących do ludności cywilnej

Zgodnie z zasadami prawa międzynarodowego strony konfliktu zbrojnego zobowiązane są w każdym momencie rozróżniać siły zbrojne od ludności cywilnej. Ataki zbrojne mogą być kierowane wyłącznie na cele wojskowe. Ludność cywilna nie może być atakowana w żadnych okolicznościach.

Podstawowymi dokumentami wyznaczającymi ramy prawnej ochrony dzieci niezaangażowanych w działania zbrojne (a zatem należących do ludności cywilnej) są dokumenty międzynarodowego prawa humanitarnego, a wśród nich przede wszystkim:

---

⁷ *The Geneva Conventions of 12 August 1949. Commentary. IV Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War*, Pictet J. S. (red.), autorzy: Uhler O. M., Coursier H., Siordet F., Pilloud C., Boppe R., Wilhelm R.-J., Schoenholzer J.-P., International Committee of the Red Cross, Geneva 1958, s. 20-21.

⁸ *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child concerning involvement of children in armed conflicts. Position of the International Committee of the Red Cross Geneva, 27 October 1997*, International Review of the Red Cross Nr 322, 1998, pkt. 42.

⁹ *Ibidem*, pkt. 40.

¹⁰ *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, Pilloud C., Sandoz Y., Swinarski C., Zimmermann B. (red.), autorzy: Pilloud C., de Preux J., Sandoz Y., Zimmermann B., Eberlin P., Gasser H.P., Wenger V., Junod S.-S. International Committee of the Red Cross, Martinus Nijhoff Publishers 1987, paragraf 1943 oraz przypis 13 do paragrafu 1943.

Konwencja genewska o ochronie osób cywilnych podczas wojny (tzw. IV konwencja genewska) z 12 sierpnia 1949 r.;¹¹ I Protokół dodatkowy do konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r. dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych z 8 czerwca 1977 r.¹² oraz II Protokół dodatkowy do konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r. dotyczący ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych z 8 czerwca 1977 r.¹³ Przepisy powołanych traktatów gwarantują dzieciom przebywającym na terytorium objętym konfliktem zbrojnym (o międzynarodowym jak i niemiędzynarodowym charakterze) korzystanie z uprzywilejowanego traktowania lub szczególnej ochrony. Składają się na nie następujące gwarancje:

- 1) tworzenie specjalnych stref i miejscowości sanitarnych i bezpieczeństwa organizowanych w sposób zapewniający ochronę przed skutkami wojny dzieci w wieku poniżej lat 15 (Artykuł 14 IV KG);
- 2) dążenie przez strony w konflikcie do zawarcia porozumień lokalnych w sprawie ewakuacji dzieci ze strefy oblężonej lub otoczonej (Artykuł 17 IV KG);
- 3) zezwalanie na wolny przewóz przesyłek zawierających niezbędną żywność, odzież i środki wzmacniające przeznaczone dla dzieci poniżej lat 15 (Artykuł 23 IV KG);
- 4) organizacja opieki nad dziećmi poniżej 15 lat, osieroconymi lub oddzielonymi od swych rodzin na skutek wojny (Artykuł 24 IV KG);
- 5) ułatwianie przyjęcia dzieci poniżej lat 15 przez kraj neutralny na czas trwania konfliktu (Artykuł 24 IV KG, Artykuł 78 I PD);
- 6) ułatwianie rozpoznawania dzieci poniżej 12 lat przez zaopatrywanie ich w specjalne środki ułatwiające ustalenie tożsamości konkretnego dziecka (Artykuł 24 IV KG);
- 7) gwarancja opieki lekarskiej i szpitalnej (Artykuł 38 IV KG);
- 8) ułatwianie ustalenia tożsamości dzieci i rejestracji ich pochodzenia (Artykuł 50 IV KG);
- 9) ułatwianie należytego funkcjonowania zakładów poświęconych opiece nad dziećmi i ich wychowaniu (Artykuł 50 IV KG);
- 10) umieszczanie w tym samym miejscu internowanych rodziców i dzieci (Artykuł 82 IV KG);
- 11) gwarancja dodatkowych porcji żywnościowych dla dzieci poniżej 15 lat (Artykuł 89 IV KG, Artykuł 70 I PD);
- 12) zapewnienie kształcenia internowanych dzieci i młodzieży (Artykuł 94 IV KG);

---

¹¹ Dz. U. z 1956 r., Nr 38 poz. 171, załącznik (w skrócie: IV KG).

¹² Dz. U. z 1992 r., Nr 41 poz. 175, załącznik (w skrócie: I PD).

¹³ Dz. U. z 1992 r., Nr 41 poz. 175, załącznik (w skrócie: II PD).

- 13) dążenie do zwolnienia, repatriacji, powrotu do miejsc zamieszkania lub leczenia szpitalnego dzieci w kraju neutralnym (Artykuł 132 IV KG);
- 14) zakaz orzekania (II PD)/ wykonania (I PD) kary śmierci wobec dzieci, które w chwili popełnienia przestępstwa nie miały ukończonych 18 lat (Artykuł 77 ust. 5 I PD; Artykuł 4 ust. 4 II PD);
- 15) ułatwianie dzieciom dostępu do nauki (Artykuł 4 ust. 3 lit. (a) II PD);
- 16) dążenie do łączenia rodzin czasowo rozdzielonych (Artykuł 4 ust. 3 lit. (b) II PD).

Odpowiedzialnymi za realizację norm międzynarodowego prawa humanitarnego są państwa, które zgodnie z Artykułem 1 IV konwencji genewskiej mają obowiązek nie tylko przestrzegać, ale dopilnować przestrzegania przepisów konwencji we wszelkich okolicznościach. Tym samym powinny one wpływać, za pomocą wszelkich możliwych środków, na przestrzeganie konwencji również przez państwa nie będące jej stronami.

Normy międzynarodowego prawa humanitarnego objęte są zakazem derogacji w sytuacji konfliktu zbrojnego.¹⁴ Każde państwo, w każdych okolicznościach, zobowiązane jest do respektowania gwarancji ochrony dzieci wyrażonych ww. przepisami. Nie może zatem powoływać się na ich nieznaną, nie może uchylać się od ich realizacji.

1.3. Ochrona tzw. dzieci-żołnierzy

„Liczba dzieci zaangażowanych w działania zbrojne od wielu lat utrzymuje się na bardzo wysokim poziomie. Raporty wskazują na liczbę dziesiątek tysięcy dzieci-żołnierzy wcielanych w szeregi sił zbrojnych państwa i pozarządowych ugrupowań zbrojnych w ponad dwudziestu krajach świata – przede wszystkim w Afryce, Azji, Ameryce Południowej.¹⁵ Prawdziwa liczba dzieci uczestniczących bezpośrednio w konfliktach zbrojnych jest niemożliwa do oszacowania. Żaden kraj nie przyznaje się do tych praktyk.”¹⁶

„Normy prawa międzynarodowego regulujące zagadnienie ochrony dzieci przed uczestnictwem w działaniach zbrojnych to przede wszystkim normy traktatowe. [...]

---

¹⁴ Sandorski J., *Ochrona dziecka w konflikcie zbrojnym*, [w:] *Konwencja o Prawach Dziecka – Analiza i Wykładnia*, Smoczyński T. (red.), Instytut Nauk Prawnych PAN, Przedsiębiorstwo Wydawnicze ‘Ars boni et aequi’, Poznań 1999, s.426-427.

¹⁵ *Louder than words. An agenda for action to end state use of child soldiers*. Report published to mark the tenth anniversary year of entry into force of the Optional Protocol on the involvement of children in armed conflict, Child Soldiers International, London, 2012.

¹⁶ Prucnal M., *Rola organizacji i instytucji międzynarodowych w kontekście ochrony dzieci przed uczestnictwem w działaniach zbrojnych*, w: *Prawa dziecka w prawie międzynarodowym*, red. E. Karska, Warszawa 2013, s. 172-173.

Współcześnie obowiązujące wiążące akty prawa międzynarodowego odnoszące się do kwestii ochrony dzieci przed uczestnictwem w działaniach zbrojnych można podzielić na akty prawne o zasięgu uniwersalnym (powszechnym) oraz regionalnym. Uniwersalny charakter posiadają dokumenty:

- 1) międzynarodowego prawa humanitarnego:
  - a) IV Konwencja genewska z 1949 roku o ochronie osób cywilnych podczas wojny;
  - b) I Protokół dodatkowy z 1977 roku do konwencji genewskich z 1949 roku dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych;
  - c) II Protokół dodatkowy z 1977 roku do konwencji genewskich z 1949 roku dotyczący ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych;
- 2) międzynarodowego prawa praw człowieka:
  - a) Konwencja ONZ o prawach dziecka z 1989 roku;
  - b) Protokół fakultatywny do konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne z 2000 roku;
- 3) międzynarodowego prawa karnego - Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego z 1998 roku oraz
- 4) międzynarodowego prawa pracy - Konwencja nr 182 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca zakazu i natychmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci z 1999 roku.

Jedynym wiążącym traktatem o zasięgu regionalnym jest Afrykańska Karta Praw i Dobra Dziecka z 1990 roku.”¹⁷

Kwestia ochrony dzieci przed angażowaniem w działania zbrojne została po raz pierwszy unormowana w przepisach międzynarodowego prawa humanitarnego. Standardy tej ochrony wyznaczają przepisy **I oraz II Protokołu dodatkowego z 1977 roku do konwencji genewskich z 1949 roku dotyczącego ochrony ofiar, odpowiednio - międzynarodowych (art. 77 ust. 2 I PD) oraz niemiędzynarodowych (art. 4 ust. 3 lit. (c) II PD) konfliktów zbrojnych.**¹⁸ I protokół dodatkowy, znajdujący zastosowanie w sytuacji konfliktów zbrojnych

---

¹⁷ Prucnal M., *Ochrona dzieci przed uczestnictwem w działaniach zbrojnych we współczesnym prawie międzynarodowym*, wyd. Rzecznik Praw Dziecka, Warszawa 2012, s. 241-242.

¹⁸ Adekwatne normy znajdziemy również w przepisach art. 50 ust. 2 zd. drugie oraz art. 51 ust. 1 i 2 IV Konwencji genewskiej z 1949 roku o ochronie osób cywilnych podczas wojny. W oparciu o treść ww. przepisów sformułować możemy następujące zakazy w aspekcie ochrony dzieci przed uczestnictwem w działaniach

o międzynarodowym charakterze, formułuje zakaz bezpośredniego uczestnictwa w działaniach zbrojnych dzieci poniżej lat piętnastu, zobowiązując strony konfliktu do podjęcia wszelkich praktycznie możliwych kroków celem zapewnienia realizacji tego zakazu. Dodatkowo wyraża on regułę pierwszeństwa powoływania do sił zbrojnych państwa osób starszych wiekiem spośród dzieci pomiędzy piętnastym a osiemnastym roku życia. II protokół dodatkowy, stosowany w sytuacji konfliktów zbrojnych o niemiędzynarodowym charakterze, wyraża dwa zakazy: wcielania dzieci, które nie ukończyły lat piętnastu, w szeregi sił lub ugrupowań zbrojnych oraz ich uczestnictwa w działaniach zbrojnych.¹⁹

Konwencja o prawach dziecka z 1989 roku zobowiązuje Państwa-Strony do podjęcia wszelkich możliwych kroków mających na celu zapewnienie, aby osoby, które nie osiągnęły wieku lat piętnastu, nie brały bezpośredniego udziału w działaniach zbrojnych oraz do powstrzymywania się przed rekrutowaniem do narodowych sił zbrojnych jakiejkolwiek osoby poniżej piętnastego roku życia z jednoczesnym zastrzeżeniem, iż w przypadku rekrutacji dokonywanej spośród osób w wieku pomiędzy piętnastym a osiemnastym rokiem życia, Państwa-Strony zobowiązane są starać się brać pod uwagę w pierwszej kolejności osoby starsze (Artykuł 38 KPD).

Uchwalony 25 maja 2000 roku **Protokół fakultatywny do konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne**²⁰ rozszerza zakres ochrony przyznanej dzieciom w sytuacji konfliktu zbrojnego w stosunku do ochrony gwarantowanej im mocą przepisów konwencji i jako *lex specialis* - w stosunku do Państw-Stron obu traktatów (w tym Polski od dnia 7 maja 2005 r.) - stosowany jest w ich miejsce.²¹ Protokół fakultatywny to jedyny wiążący dokument prawa międzynarodowego w całości poświęcony

---

zbrojnych: 1) zakaz wciągania dzieci (bez bliższego wytłumaczenia definicji terminu „dziecko”) do „podległych Mocarstwu okupacyjnemu formacji/ organizacji” nastawionych w głównej mierze na realizację celów politycznych Mocarstwa okupacyjnego (art. 50 ust. 2 zd. drugie); 2) zakaz zmuszania dzieci (rozumianych jako osoby poniżej 18-go roku życia) do służby w siłach zbrojnych lub pomocniczych Mocarstwa okupacyjnego (art. 51 ust. 1); 3) zakaz przymusowego oraz dobrowolnego uczestnictwa dzieci (rozumianych jako osoby poniżej 18-go roku życia) w działaniach zbrojnych prowadzonych przez Mocarstwo okupacyjne a skierowanych przeciwko państwu obywatelstwa dzieci, jak i innym podmiotom (art. 51 ust. 1 w zw. z art. 51 ust. 2); 4) zakaz stosowania jakichkolwiek form nacisku i propagandy wobec dzieci (rozumianych jako osoby poniżej 18-go roku życia) celem przekonania ich o słuszności ochotniczego wstępowania w szeregi sił zbrojnych Mocarstwa okupacyjnego (art. 51 ust. 1); 5) zakaz zmuszania dzieci (rozumianych jako osoby poniżej 18-go roku życia) do pracy, w tym szczególnie tej prowadzącej do zaangażowania dzieci w działania zbrojne. Patrz.: Prucnal M., *Ochrona dzieci przed uczestnictwem w działaniach zbrojnych...*, op. cit.

¹⁹ Zasadniczo do 1977 roku żadnemu państwu nie można było postawić zarzutu wykorzystywania dzieci w działaniach zbrojnych z uwagi na brak adekwatnych norm międzynarodowych, które stanowiłyby mogły podstawę sformułowania takich zarzutów. Tym samym, przykładowo, angażowanie dzieci/ młodzieży w walkę przeciwko okupantowi podczas II wojny światowej było działaniem w granicach prawa.

²⁰ Protokół wszedł w życie 12 lutego 2002 r.

²¹ Aktualnie stronami Konwencji o prawach dziecka są: 194 państwa, stronami Protokołu fakultatywnego w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne – 156 państw. Stan na 16.08.2014 r.

zagadnieniu ochrony dzieci przed uczestnictwem w działaniach zbrojnych. „Artykuł 1 protokołu formułuje zakaz bezpośredniego udziału w działaniach zbrojnych osób, które nie ukończyły lat osiemnastu, zobowiązując Państwa-Strony protokołu do podjęcia wszelkich możliwych środków w celu zapewnienia, aby członkowie ich sił zbrojnych, którzy nie osiągnęli wieku lat osiemnastu nie brali bezpośredniego udziału w działaniach zbrojnych. Artykuł 2 wyraża zakaz obowiązkowej rekrutacji osób poniżej osiemnastego roku życia w szeregi narodowych sił zbrojnych. Artykuł 3 reguluje kwestię ochotniczej rekrutacji w szeregi narodowych sił zbrojnych, pozostawiając państwu możliwość indywidualnego określenia minimalnego wieku (nie niższego jednak niż wiek lat szesnastu) zezwalającego na rekrutację ochotniczą do narodowych sił zbrojnych.²² Państwa-Sygnatariusze protokołu zobowiązują się przyjmując stosowne zabezpieczenia gwarantujące autentycznie dobrowolny charakter rekrutacji. Na mocy przepisu Artykułu 4 grupom zbrojnym innym niż narodowe siły zbrojne bezwzględnie zakazano wykorzystywania w jakikolwiek sposób w działaniach zbrojnych osób, które nie osiągnęły osiemnastego roku życia.”²³

Problem ochrony dzieci-żołnierzy odzwierciedlony został również w przepisach międzynarodowego prawa pracy, a dokładniej w **Konwencji nr 182 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotyczącej zakazu i natychmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci z dnia 17 czerwca 1999 roku.**²⁴ Zgodnie z postanowieniami konwencji jej sygnatariusze zobowiązani zostali do podjęcia niezwłocznych i skutecznych środków nakierowanych na pilną realizację zakazu oraz eliminowania najgorszych form pracy dzieci, za jedną z nich uznając „przymusowe lub obowiązkowe rekrutowanie dzieci (rozumianych jako wszystkie osoby, które nie ukończyły 18 lat) do udziału w konflikcie zbrojnym.”²⁵

Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego z 1998 roku praktyki „wcielania lub werbowania dzieci poniżej piętnastego roku życia do” sił i ugrupowań

---

²² Zgodnie z deklaracją przedłożoną przez RP Sekretarzowi Generalnemu ONZ, obowiązujący w Polsce minimalny wiek rekrutacyjny do narodowych sił zbrojnych wynosi osiemnaście lat, niezależnie od charakteru - obowiązkowego albo ochotniczego, poboru do wojska. Deklaracja powyższa weszła w życie dnia 28 czerwca 2013 roku. Patrz: Oświadczenie rządowe z dnia 11 lipca 2013 r. w sprawie zmiany zakresu obowiązywania Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne, przyjętego dnia 25 maja 2000 r. w Nowym Jorku, Dz. U. z 2013 r., poz. 1094; Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz. U. z 2012 r., poz. 461, z późn. zm.

²³ Prucnal M., *Rola organizacji i instytucji międzynarodowych* ..., op. cit.

²⁴ *Konwencja Nr 182 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca zakazu i natychmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci z 17 czerwca 1999 roku*, Dz. U. z 2004 r., Nr 139, poz. 1474. *Convention 182 Concerning the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour*. ILO No. 182, 38 I.L.M. 1207 (1999), 2133 UNTS 161. Konwencja weszła w życie 19 listopada 2000 r. Wg stanu z 16.08.2014 r. Stronami Konwencji jest 179 państw. Źródło: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:11300:0::NO:11300:P11300_INSTRUMENT_ID:312327.

²⁵ Art. 3 lit. a) Konwencji MOP nr 182.

zbrojnych „lub faktycznego używania ich w działaniach zbrojnych” zaliczył do kategorii „zbrodni wojennych.”²⁶

Jedynym wiążącym traktatem o zasięgu regionalnym regulującym kwestię ochrony dzieci- żołnierzy jest **Afrykańska Karta Praw i Dobra Dziecka z 1990 roku.**²⁷ Zgodnie z jej przepisami, Państwa-Strony karty zobowiązane zostały do „podjęcia wszelkich niezbędnych środków celem zapewnienia, że żadne dziecko (rozumiane jako każda osoba poniżej 18 lat) nie weźmie bezpośredniego udziału w działaniach zbrojnych” oraz do „powstrzymywania się, w szczególności, przed rekrutacją jakiegokolwiek dziecka.”²⁸

Żaden z omówionych traktatów nie gwarantuje maksymalnej możliwej ochrony dzieci przed uczestnictwem w działaniach zbrojnych. Istotnym jest jednak sam fakt istnienia tych norm. Ponadto prawo traktatowe przyczyniło się do ukształtowania **normy zwyczajowej** w postaci zakazu rekrutacji do sił zbrojnych państwa dzieci w wieku poniżej piętnastego, czy też jak twierdzą niektórzy autorzy, poniżej osiemnastego roku życia.²⁹ Taki skutek ma swoje ogromne praktyczne znaczenie – prawo zwyczajowe wiąże wszystkie podmioty prawa międzynarodowego, niezależnie od tego, czy oficjalnie uznają, czy też nie, jego normy.

Oprócz wiążących aktów prawa międzynarodowego organizacje międzynarodowe uchwalają liczne **niewiążące dokumenty** potępiające angażowanie dzieci w działania zbrojne. Pierwszorzędną rolę pełnią tutaj: Zgromadzenie Ogólne i Rada Bezpieczeństwa ONZ, Rada Europy oraz Unia Europejska.³⁰

---

²⁶ Artykuł 8 ust. 2 lit. (b) (xxvi) oraz lit. (e) (vii) Statutu MTK.

²⁷ Afrykańska Karta Praw i Dobra Dziecka z 11 lipca 1990 roku, *African Charter on the Rights and Welfare of the Child*, OAU Doc. CAB/LEG/24.9/49 (1990). Karta weszła w życie dnia 29 listopada 1999 roku. Wg stanu z 16.08.2014 r. Stronami Karty jest 47 państw. Źródło: <http://acerwc.org/the-african-charter-on-the-rights-and-welfare-of-the-child-acrwc/ratifications/>.

²⁸ Artykuł 22 ust. 2 Karty.

²⁹ Cohn I., Goodwin-Gill G.S., *Child Soldiers: The Role of Children in Armed Conflict*, A Study for the Henry Dunant Institute Geneva, Clarendon Press, Oxford 1994, s. 180.

³⁰ Resolutions by the Security Council on Children and Armed Conflict: Security Council Resolution 1261 (1999), 25 August 1999, UN DOC.S/RES/1261 (1999); Security Council Resolution 1314 (2000), 11 August 2000, UN DOC.S/RES/1314 (2000); Security Council Resolution 1379 (2001), 20 November 2001, UN DOC.S/RES/1379 (2001); Security Council Resolution 1460 (2003), 30 January 2003, UN DOC.S/RES/1460 (2003); Security Council Resolution 1539 (2004), 22 April 2004, UN DOC. S/RES/1539 (2004); Security Council Resolution 1612 (2005), 26 July 2005, UN DOC.S/RES/1612 (2005); Security Council Resolution 1882 (2009), 4 August 2009, UN DOC.S/RES/1882 (2009); Security Council Resolution 1998 (2011), 12 July 2011, UN DOC.S/RES/1998 (2011); Security Council Resolution 2068 (2012), 19 September 2012, UN DOC.S/RES/2068 (2012). General Assembly Resolutions: *The Rights of the child*, General Assembly Resolution 51/77, 20 February 1997, UN DOC.A/RES/51/77 (1997); *The Rights of the child*, General Assembly Resolution 53/128, 23 February 1999, UN DOC.A/RES/53/128 (1999); *The Rights of the child*, General Assembly Resolution 54/149, 25 February 2000, UN DOC.A/RES/54/149 (2000); *Protokół Fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne z 25 maja 2000 r.*; *The Rights of the child*,

2. Mechanizmy monitorowania i egzekwowania przestrzegania międzynarodowych zobowiązań w kontekście ochrony dzieci w sytuacji konfliktu zbrojnego

Podstawowymi instytucjami monitorującymi realizację przestrzegania międzynarodowych norm chroniących dzieci przed skutkami konfliktu zbrojnego są:

- 1) Komitet Praw Dziecka;
- 2) Rada Bezpieczeństwa i Zgromadzenie Ogólne ONZ;
- 3) Specjalny Przedstawiciel Sekretarza Generalnego ONZ do Spraw Dzieci i Konfliktów Zbrojnych (*Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict*);
- 4) Wysoki Komisarz Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (UNHCR);
- 5) Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża (MKCK);
- 6) Afrykański Komitet Ekspertów z zakresu Praw i Dobra Dziecka;
- 7) międzynarodowe organizacje pozarządowe.³¹

Zadanie egzekwowania przestrzegania międzynarodowych prawnych zobowiązań ochrony dzieci w konfliktach zbrojnych realizują:

- 1) Międzynarodowy Trybunał Karny (*The International Criminal Court*);
- 2) Specjalny Trybunał dla Sierra Leone (*The Special Court for Sierra Leone*).

General Assembly Resolution 55/79, 22 February 2001, UN DOC.A/RES/ 55/79 (2001); *The Rights of the child*, General Assembly Resolution 56/138, 15 February 2002, UN DOC.A/RES/ 56/138 (2002); *The Rights of the child*, General Assembly Resolution 57/190, 19 February 2003, UN DOC.A/RES/ 57/190 (2003); *The Rights of the child*, General Assembly Resolution 58/157, 9 March 2004, UN DOC.A/RES/ 58/157 (2004); *The Rights of the child*, General Assembly Resolution 59/261, 24 February 2005, UN DOC.A/RES/ 59/261 (2005); *The Rights of the child*, General Assembly Resolution 60/231, 11 January 2006, UN DOC.A/RES/ 60/231 (2006); *The Rights of the child*, General Assembly Resolution 61/146, 23 January 2007, UN DOC.A/RES/ 61/146 (2007); *The Rights of the child*, General Assembly Resolution 62/141, 22 February 2008, UN DOC.A/RES/ 62/141 (2008); *The Rights of the child*, General Assembly Resolution 63/241, 13 March 2009, UN DOC.A/RES/ 63/241 (2009); *The Rights of the child*, General Assembly Resolution 64/146, 3 March 2010, UN DOC.A/RES/ 64/146 (2010); *The Rights of the child*, General Assembly Resolution 66/141, 2 April 2012, UN DOC.A/RES/ 66/141 (2012). *Campaign against the enlistment of child soldiers and their participation in armed conflicts*, Council of Europe Parliamentary Assembly, Resolution 1215 (2000). *Resolution on Child Soldiers*, European Parliament, 17 December 1998, Resolution B4-1078 (1998). *European Parliament Resolution on trafficking in children and child soldiers*, Resolution B5-0320/2003, OJ C 74 E (2003). *EU Guidelines on Children and Armed Conflict*, Council of the European Union, Brussels, 9 December 2003, DG E IV 15634/03 (2003). *ACP-EU Joint Parliamentary Assembly Resolution on children's rights and child soldiers in particular*, 29 January 2004, ACP-EU 3587/03/fin., OJ C 26 (2004).

³¹ Przykładowo: Child Soldiers International (wcześniej: Coalition to Stop the Use of Child Soldiers); Watchlist on Children and Armed Conflict; Save the Children; Human Rights Watch; Amnesty International; Quaker Office at the United Nations; SOS Children's Villages; Defence for Children International (DCI); The NGO Group for the Convention on the Rights of the Child (NGO Group); The American Non- Governmental Organizations' Coalition for The International Criminal Court (AMICC).

Większość mechanizmów tworzonych w celu zwiększenia skuteczności przestrzegania zobowiązań międzynarodowych pełni rolę mechanizmów upowszechniających świadomość istnienia i wiedzę w przedmiocie treści tych norm, monitorujących przestrzeganie praw w nich zawartych oraz rozpowszechniających informacje na temat naruszeń zobowiązań traktatowych. Jedynymi instytucjami egzekwującymi przestrzeganie międzynarodowych prawnych zobowiązań wyznaczających zakres ochrony dzieci w sytuacji konfliktu zbrojnego są międzynarodowe trybunały karne. Dotychczasowa ich praktyka w tym zakresie jest jednak niewielka.³²

Powstaje pytanie o przyczyny niewielkiej skuteczności norm chroniących dzieci przed skutkami działań zbrojnych?

Brakuje adekwatnych sankcji (gospodarczych lub finansowych) zagrażających państwom, którym udowodniono praktyki łamania zobowiązań międzynarodowych. Brakuje odpowiedniej współpracy państw w postawieniu przed wymiarem sprawiedliwości osób oskarżonych o dopuszczanie się czynów skierowanych przeciwko dzieciom w sytuacji konfliktu zbrojnego. Inicjatywy lokalne osób zaangażowanych w społeczne akcje nakierowane na wzmocnienie ochrony dzieci w sytuacji konfliktów zbrojnych nie otrzymują wystarczającego wsparcia społeczności międzynarodowej. Wiele krajów samotnie i bezskutecznie boryka się z problemami stanowiącymi zarzewie konfliktów zbrojnych, wśród których zasadniczymi są: bieda, brak dostępu do edukacji oraz brak wystarczających miejsc pracy.

Konkluzja

Problem niewielkiej skuteczności norm chroniących dzieci przed skutkami konfliktów zbrojnych nie jest wyłącznie problemem natury prawnej. Podstawy prawne istnienia oraz realizacji tej ochrony są wystarczające. Najważniejszą, a zarazem najtrudniejszą kwestią dla wyeliminowania praktyk łamania praw dzieci w konfliktach zbrojnych wydaje się być zrozumienie natury praw człowieka, w tym tego najbardziej bezbronnego, jakim jest dziecko. Świadomość ta jest najlepszą gwarancją przestrzegania – w każdych warunkach i okolicznościach - praw „małego człowieka”.³³

---

³² Przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym wszczęto 9 spraw przeciwko osobom podejrzanym o zbrodnie wcielania lub werbowania do sił zbrojnych lub jakiegokolwiek innego wykorzystywania w działaniach zbrojnych dzieci poniżej piętnastego roku życia, przed Specjalnym Trybunałem dla Sierra Leone – 4 sprawy. Stan na 16.08.2014 r.

³³ Balcerek M., *Międzynarodowa ochrona dziecka*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1988, s. 7.